ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2012

Κείμενα Πολιτικής (Policy Briefs) / 5

Πώς μπορεί να βελτιωθεί το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας;

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΦΕΡΜΟΣ ΚΑΙ ΜΑΡΙΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

Η βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου της Ελλάδας αποτελεί αναγκαία συνθήκη για τη σταδιακή αύξηση των ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης στη χώρα και τη μείωση του δημοσιονομικού και του εξωτερικού της ελλείμματος. Η άποψη που κυριαρχεί στον δημόσιο διάλογο και αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής η οποία προωθείται από την Τρόικα είναι πως η συγκεκριμένη βελτίωση θα προέλθει κυρίως από τη μείωση του κόστους εργασίας.[1] Το επιχείρημα που προβάλλεται είναι ότι η συρρίκνωση του κόστους αυτού θα οδηγήσει σε μείωση των τιμών στα εξαγώγιμα αγαθά και υπηρεσίες, αυξάνοντας τη ζήτησή τους από το εξωτερικό. Επιπλέον, εκτιμάται ότι η συρρίκνωση του κόστους εργασίας θα δημιουργήσει κίνητρα για επενδύσεις σε κλάδους με εξαγωγικό προσανατολισμό, ενώ μέσω της πτώσης των εγχώριων τιμών και των εισοδημάτων θεωρείται ότι θα συμβάλει και στη μείωση των εισαγωγών της χώρας.

1. Βλ., για παράδειγμα, IMF (2012).

Διάγραμμα 1: Σχετικός λόγος εξαγωγών προς εισαγωγές και σχετικό μοναδιαίο κόστος εργασίας (σε σύγκριση με την ΕΕ-15), Ελλάδα, 1960-2011

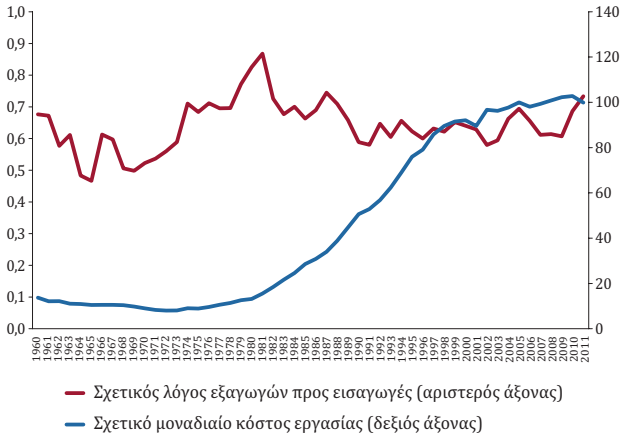

Πηγή: AMECO

Σημείωση: Ο σχετικός λόγος των εξαγωγών προς τις εισαγωγές είναι ίσος με $(X/M)/(X^*/M^*)$*, όπου* X *και* M *είναι οι εξαγωγές και οι εισαγωγές αντίστοιχα της Ελλάδας, και* X^* *και* M^* *είναι οι εξαγωγές και οι εισαγωγές αντίστοιχα της ΕΕ-15. Το σχετικό μοναδιαίο κόστος εργασίας αντικατοπτρίζει το μοναδιαίο κόστος εργασίας στην Ελλάδα σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-15. Για τον υπολογισμό του χρησιμοποιείται η διαδικασία διπλής στάθμισης των εξαγωγών. Ο δείκτης είναι εκφρασμένος στα εθνικά νομίσματα και το έτος αναφοράς είναι το 2005 (2005=100).*

Ωστόσο, η άποψη αυτή δεν υποστηρίζεται από τα διαθέσιμα εμπειρικά δεδομένα. Τα στοιχεία που παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 1 είναι εύγλωττα. Στο συγκεκριμένο διάγραμμα απεικονίζεται η διαχρονική εξέλιξη αφενός του λόγου των εξαγωγών προς τις εισαγωγές στην Ελλάδα (σε σύγκριση με τον αντίστοιχο λόγο στην ΕΕ-15) και αφετέρου του μοναδιαίου κόστους εργασίας στη χώρα μας σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-15.[2] Αν το σχετικό μοναδιαίο κόστος εργασίας διαδραμάτιζε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των σχετικών επιδόσεων της χώρας στο εμπορικό ισοζύγιο, τότε θα έπρεπε να υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ των δύο μεγεθών και, κατά συνέπεια, να κινούνται σε αντίθετη κατεύθυνση. Κάτι τέτοιο, εντούτοις, δεν προκύπτει από το διάγραμμα. Αντίθετα, αυτό το οποίο παρατηρείται είναι ότι η σημαντική αύξηση στο σχετικό μοναδιαίο κόστος εργασίας από το 1980 και μετά δεν συνοδεύτηκε από σταθερή επιδείνωση στον σχετικό λόγο των εξαγωγών προς τις εισαγωγές. Επιπλέον, υπάρχουν χρονικές περίοδοι (για παράδειγμα το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1970) όπου η αύξηση του σχετικού μοναδιαίου κόστους συνδυάστηκε με βελτίωση των σχετικών επιδόσεων της Ελλάδας στο εμπορικό ισοζύγιο.

Παρόμοιο είναι το συμπέρασμα για τη σχέση του εμπορικού ισοζυγίου και του σχετικού μοναδιαίου κόστους εργασίας αν μελετήσει κανείς τα στοιχεία που αφορούν το σύνολο των βιομηχανοποιημένων χωρών παγκοσμίως. Σύμφωνα με το Διάγραμμα 2, το οποίο αναφέρεται στο διάστημα 1995-2011, δεν καταγράφεται αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στη μέση ετήσια μεταβολή του σχετικού μοναδιαίου κόστους εργασίας και στη μέση ετήσια μεταβολή του λόγου των εξαγωγών προς τις εισαγωγές. Με άλλα λόγια, δεν παρατηρείται μεγαλύτερη βελτίωση των καθαρών εξαγωγών στις χώρες που κατέγραψαν μειώσεις ή χαμηλότερες αυξήσεις στο μοναδιαίο κόστος εργασίας.[3]

Διάγραμμα 2: Λόγος εξαγωγών προς εισαγωγές και σχετικό μοναδιαίο κόστος εργασίας (σε σύγκριση με τις υπόλοιπες από τις 36 βιομηχανοποιημένες χώρες), μέση ετήσια ποσοστιαία (%) μεταβολή, 36 βιομηχανοποιημένες χώρες, 1995-2011

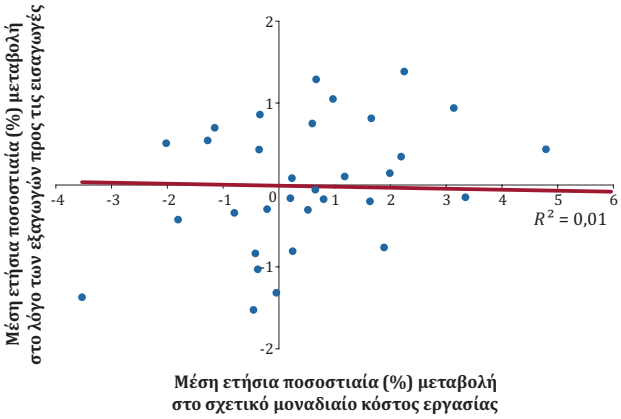

Πηγή: AMECO

Σημείωση: Το σχετικό μοναδιαίο κόστος εργασίας εκφράζεται στα εθνικά νομίσματα. Για τον υπολογισμό του χρησιμοποιείται η διαδικασία διπλής στάθμισης των εξαγωγών. Τα ζεύγη που αντιστοιχούν σε ακραίες τιμές δεν παρουσιάζονται στο διάγραμμα. Έχουν ωστόσο ληφθεί υπόψη για τον υπολογισμό του R^2.

Γιατί το μοναδιαίο κόστος εργασίας δεν αποτελεί προσδιοριστικό παράγοντα του εμπορικού ισοζυγίου;

Δύο είναι οι βασικοί λόγοι για τους οποίους το μοναδιαίο κόστος εργασίας δεν διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της επίδοσης μιας χώρας στο εμπορικό της ισοζύγιο. Πρώτον, οι μεταβολές στο μοναδιαίο κόστος εργασίας μιας οικονομίας δεν είναι απαραίτητο ότι αντανακλώνται πλήρως στις τιμές των εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, δηλαδή των αγαθών και των υπηρεσιών που μπορούν να

2. Το μοναδιαίο κόστος εργασίας είναι ίσο με το πηλίκο του κόστους εργασίας ανά εργαζόμενο (μισθολογικό και μη μισθολογικό κόστος) προς την παραγωγικότητα της εργασίας. Για ορισμένα μεθοδολογικά ζητήματα σχετικά με την κατασκευή του συγκεκριμένου δείκτη βλ. Felipe and Kumar (2011), Ιωακείμογλου (2011) και Γαβρόγλου (2012).

3. Το εύρημα αυτό σε γενικές γραμμές είναι συνεπές με αυτό που στη σχετική βιβλιογραφία αποκαλείται «το παράδοξο του Kaldor». Σε μια εμπειρική του έρευνα ο Kaldor (1978) διαπίστωσε ότι, σε αντίθεση με αυτό που προέβλεπε η κυρίαρχη οικονομική θεωρία, δεν καταγράφεται αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στη μεταβολή των εξαγωγικών μεριδίων των χωρών και στη μεταβολή στους δείκτες που αφορούν το μοναδιαίο κόστος εργασίας.

εξαχθούν ή/και να υποκατασταθούν στην εγχώρια αγορά από εισαγόμενα. Αυτό προκύπτει κατ' αρχάς από το γεγονός ότι οι τιμές συνήθως διαμορφώνονται με προσαύξηση επί του μοναδιαίου κόστους εργασίας, έτσι ώστε να καθίσταται εφικτή η επίτευξη των επιθυμητών περιθωρίων κέρδους. Συνεπώς, η μεταβολή των τιμών επηρεάζεται τόσο από τη μεταβολή στο μοναδιαίο κόστος εργασίας όσο και από τη μεταβολή των περιθωρίων κέρδους. Έτσι, αν, για παράδειγμα, το μοναδιαίο κόστος εργασίας μειώνεται αλλά τα περιθώρια κέρδους αυξάνονται, τότε οι τιμές μπορεί είτε να διαμορφώνονται σε υψηλότερα επίπεδα παρά τη συρρίκνωση του κόστους εργασίας, είτε να μειώνονται με πολύ χαμηλότερο ρυθμό απ' ό,τι το μοναδιαίο κόστος εργασίας.[4] Επιπρόσθετα, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι ο δείκτης για το μοναδιαίο κόστος εργασίας που χρησιμοποιείται από τους διεθνείς οργανισμούς για τη μέτρηση της ανταγωνιστικότητας αφορά το σύνολο της οικονομίας και όχι μόνο τους κλάδους που παράγουν εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες.[5] Συνεπώς, όταν υπάρχει μείωση στο συνολικό μοναδιαίο κόστος εργασίας της οικονομίας ως αποτέλεσμα μισθολογικών μειώσεων σε κλάδους που παράγουν ελάχιστα ή καθόλου εμπορεύσιμα αγαθά ή υπηρεσίες, οι άμεσες επιδράσεις στις τιμές των εμπορεύσιμων δεν αναμένεται να είναι σημαντικές. Τέλος, χρειάζεται να σημειωθεί ότι σε αρκετούς κλάδους στις διεθνείς αγορές οι επιχειρήσεις αναγκάζονται λόγω του υψηλού ανταγωνισμού να υιοθετούν σε μεγάλο βαθμό τις τιμές που επικρατούν παγκοσμίως. Αυτό σημαίνει ότι δεν μεταβάλλουν σημαντικά τις τιμές τους όταν αυξομειώνεται το κόστος εργασίας. Με βάση τα παραπάνω, δεν φαίνεται τυχαίο το γεγονός ότι η μείωση του μοναδιαίου κόστους εργασίας που καταγράφηκε στην Ελλάδα τη διετία 2010-2011 συνοδεύτηκε από αύξηση και όχι από μείωση των τιμών των αγαθών και των υπηρεσιών που εξάγει η ελληνική οικονομία.[6]

Δεύτερον, ακόμη και αν οι μεταβολές στο μοναδιαίο κόστος εργασίας αντικατοπτρίζονταν πλήρως στις τιμές των εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, οι επιδόσεις μιας οικονομίας στο εμπορικό της ισοζύγιο θα μπορούσαν μόνο μερικώς να ερμηνευτούν από τον συγκεκριμένο δείκτη. Παράγοντες που δεν συνδέονται με την τιμή, όπως οι επενδύσεις και ο βαθμός αξιοποίησης της τεχνολογίας, παίζουν πολύ πιο καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των εξαγωγών μιας χώρας, ειδικότερα σε έναν πιο μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα.[7] Οι επενδύσεις και η χρήση της τεχνολογίας ενισχύουν την ποιότητα των παραγόμενων αγαθών και υπηρεσιών και επιτρέπουν τη δημιουργία αναγνωρίσιμων ετικετών στις διεθνείς αγορές. Επιπλέον, δίνουν τη δυνατότητα για διεύρυνση των προϊόντων και των υπηρεσιών που παράγονται από μια οικονομία, καθώς και των κλάδων στους οποίους αυτή εξειδικεύεται. Το αποτέλεσμα είναι η μεγέθυνση της παραγωγικής βάσης και η αύξηση της παραγόμενης προστιθέμενης αξίας, γεγονός το οποίο ενισχύει τη δυνατότητα μιας χώρας να αυξάνει τις εξαγωγές της και να μειώνει τις εισαγωγές της.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, το κεφαλαιακό απόθεμα –το οποίο στις σχετικές αναλύσεις χρησιμοποιείται συχνά ως προσεγγιστική μεταβλητή για το μέγεθος και την ποιότητα του παραγωγικού δυναμικού της χώρας– φαίνεται ότι μπορεί να ερμηνεύσει σε σημαντικό βαθμό την πορεία των εξαγωγών της χώρας σε αγαθά, καταδεικνύοντας τον σημαντικό ρόλο της συσσώρευσης κεφαλαιακού αποθέματος στην ενίσχυση των εξαγωγών της Ελλάδας.[8]

Αναφορικά με το ρόλο της τεχνολογίας, τα Διαγράμματα 3 και 4 είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικά. Το

4. Για τη σημασία του περιθωρίου κέρδους στη διαμόρφωση των τιμών βλ. Ιωακείμογλου (2011).

5. Βλ. Μαλλιαρόπουλος (2011).

6. Βλ. ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2012).

7. Για τη σημασία των συγκεκριμένων παραγόντων βλ. ενδεικτικά Fagerberg (1988, 1996), Madsen (2008), Γιαννίτσης κ.ά. (2008), Οικονόμου κ.ά. (2010), Ινστιτούτο Εργασίας Κύπρου (2011) και Hay (2012).

8. Βλ. Athanasoglou and Bardaka (2010).

Διάγραμμα 3 δείχνει ότι οι χώρες της ΕΕ-15 οι οποίες δαπανούν υψηλότερα ποσά για έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη (ως ποσοστό του ΑΕΠ) καταγράφουν σε γενικές γραμμές και υψηλότερες τιμές στο λόγο των εξαγωγών προς τις εισαγωγές. Επιπλέον, από το Διάγραμμα 4 φαίνεται ότι ο συγκεκριμένος λόγος συσχετίζεται θετικά με την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία των βιομηχανικών προϊόντων υψηλής και μέσης προς υψηλής τεχνολογίας ως ποσοστό της συνολικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της κάθε οικονομίας.

Διάγραμμα 3: Λόγος εξαγωγών προς εισαγωγές και δαπάνες για έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ, ΕΕ-15 (εκτός Λουξεμβούργου), 1995-2010 (μέσος όρος)

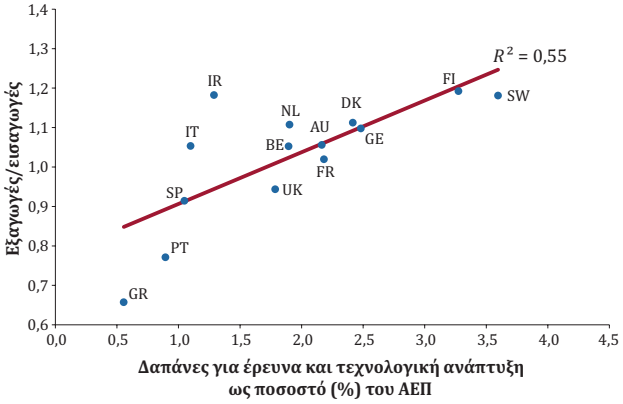

Πηγή: AMECO και OECD

Σημείωση: Τα στοιχεία για την Ελλάδα αφορούν την περίοδο 1995-2007.

Η ερμηνεία των ευρημάτων αυτών είναι απλή. Οι χώρες της ΕΕ-15 οι οποίες επένδυσαν στην έρευνα και προώθησαν την παραγωγή προϊόντων υψηλής τεχνολογίας ενίσχυσαν τις εξαγωγές τους, αξιοποιώντας την άνοδο της ζήτησης διεθνώς για αγαθά υψηλής τεχνολογίας, ενώ απέτρεψαν και την επιδείνωση του εμπορικού τους ισοζυγίου από την εισαγωγή τέτοιων αγαθών. Επιπλέον, οι συγκεκριμένες χώρες μπόρεσαν να ανταποκριθούν πιο αποτελεσματικά στις πιέσεις που δέχτηκε το εμπορικό τους ισοζύγιο λόγω της ανάδυσης οικονομιών οι οποίες χαρακτηρίζονται από χαμηλά κόστη παραγωγής, ιδιαίτερα στα προϊόντα χαμηλής τεχνολογίας (όπως η Κίνα).

Διάγραμμα 4: Λόγος εξαγωγών προς εισαγωγές και ακαθάριστη προστιθέμενη αξία των βιομηχανικών αγαθών υψηλής και μέσης προς υψηλής τεχνολογίας ως ποσοστό (%) της συνολικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, ΕΕ-15 (εκτός Λουξεμβούργου), 1995-2009 (μέσος όρος)

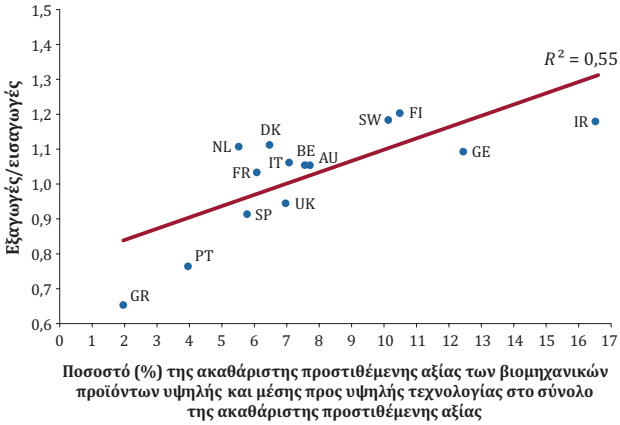

Πηγή: AMECO, OECD και υπολογισμοί συγγραφέων

Σημείωση: Για την Πορτογαλία και το Ηνωμένο Βασίλειο οι μέσοι όροι αναφέρονται στις περιόδους 1995-2006 και 1995-2007 αντίστοιχα. Για τη Γερμανία και τη Γαλλία η περίοδος αναφοράς είναι το διάστημα 1995-2008.

Είναι ενδεικτικό ότι η Ελλάδα είναι η χώρα της ΕΕ-15 που εμφανίζει το χαμηλότερο ποσοστό ακαθάριστης προστιθέμενη αξίας στα βιομηχανικά αγαθά υψηλής και μέσης προς υψηλής τεχνολογίας, όπως επίσης και τις χαμηλότερες δαπάνες για έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη. Αυτό φανερώνει το έλλειμμα της χώρας όσον αφορά την αξιοποίηση της τεχνολογίας, που αντικατοπτρίζεται και σε μια σειρά άλλων δεικτών, όπως ο αριθμός των τριαδικών πατεντών,[9] οι οποίες το 2008 ήταν στην Ελλάδα μόλις 1,2 ανά 1 εκατομμύριο του πληθυσμού – όταν ο μέσος όρος στην ΕΕ-27 ήταν 29,7.[10] Οι αιτίες για την ύπαρξη αυτού του ελλείμματος χρειάζεται να αναζητηθούν τόσο στην απουσία συνολικού σχεδιασμού στα ζητήματα της τεχνολογίας όσο και στη χαμηλή δημιουργικότητα που χαρακτηρίζει την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα.

9. Οι τριαδικές πατέντες είναι τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας που έχουν κατοχυρωθεί και από τα τρία αρμόδια γραφεία στην Ευρώπη, στις ΗΠΑ και στην Ιαπωνία.

10. Τα συγκεκριμένα στοιχεία προέρχονται από τον OECD. Για μια αναλυτική περιγραφή της ελλιπούς αξιοποίησης της τεχνολογίας στην Ελλάδα και τις επιπτώσεις της στις εξαγωγές της χώρας βλ. Γιαννίτσης κ.ά. (2008).

Διάγραμμα 5: Μεταβολή στα ελληνικά μερίδια αγοράς και μέση ετήσια ποσοστιαία (%) μεταβολή των εξαγωγών παγκοσμίως σε σύγκριση με το σύνολο, επιλεγμένοι κλάδοι, 2007-2011

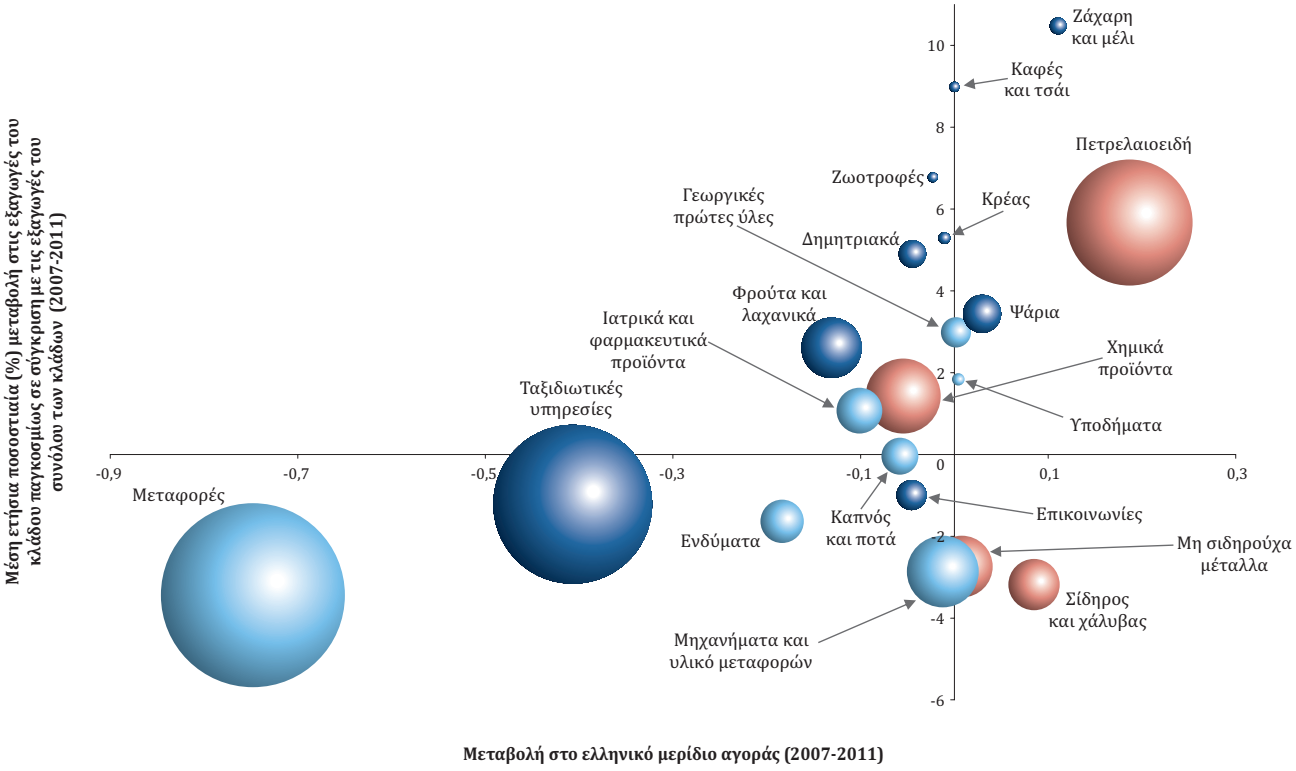

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων της UNCTAD

Σημείωση: Το μερίδιο αγοράς είναι ίσο με τις εξαγωγές της Ελλάδας στον συγκεκριμένο κλάδο προς τις παγκόσμιες εισαγωγές στον κλάδο αυτό. Το μέγεθος των φυσαλίδων καθορίζεται από το μερίδιο του εκάστοτε κλάδου στις εξαγωγές της Ελλάδας το 2011. Έχει χρησιμοποιηθεί η Τυποποιημένη Ταξινόμηση Διεθνούς Εμπορίου (SITC). Τα μεγέθη εκφράζονται σε αξίες.

Από τα παραπάνω αναδεικνύεται η αδυναμία θεωρητικής και εμπειρικής τεκμηρίωσης της άποψης που υποστηρίζει ότι η βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου της Ελλάδας θα προέλθει από τη μείωση του κόστους εργασίας. Αντιθέτως, γίνεται εμφανές ότι ο παραγωγικός μετασχηματισμός μέσα από την υλοποίηση επενδύσεων και την αντιμετώπιση της υστέρησης στη χρήση της τεχνολογίας θα μπορούσε να συνεισφέρει με πολύ πιο ουσιαστικό τρόπο στην αύξηση των καθαρών εξαγωγών της χώρας σε έναν μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα.[11]

Οι κλαδικές επενδύσεις ως εργαλείο για τη μακροπρόθεσμη βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου

Η βελτίωση ωστόσο του εμπορικού ισοζυγίου μέσω του παραγωγικού μετασχηματισμού της ελληνικής οικονομίας δεν προϋποθέτει μόνο την οριζόντια υλοποίηση νέων επενδύσεων και τη γενικότερη αξιοποίηση της τεχνολογίας. Εξίσου αναγκαίος είναι ο σχεδιασμός μιας πολιτικής η οποία θα κατευθύνει επενδύσεις σε κλάδους της οικονομίας που φαίνεται να έχουν μια δυναμική στις παγκόσμιες αγορές και στους οποίους η χώρα έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει το παραγωγικό της σύστημα, χωρίς παράλληλα να αυξηθούν οι εισαγωγές της.

Ο προσδιορισμός των συγκεκριμένων κλάδων θα μπορούσε να βασιστεί σε αναλύσεις όπως αυτή που παρουσιάζεται ενδεικτικά στο Διάγραμμα 5. Στο διά-

11. Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να επισημανθεί πως, ακόμη και αν το μοναδιαίο κόστος εργασίας αποτελούσε τον κρίσιμο παράγοντα για τη βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου της χώρας, η μείωση του δείκτη αυτού θα μπορούσε να προέλθει από την αύξηση της παραγωγικότητας και όχι από τη μείωση του μισθολογικού (ή και του μη μισθολογικού) κόστους, η οποία προτείνεται από την Τρόικα (βλ. Γαβρόγλου, 2012).

γραμμα αυτό οι κλάδοι που βρίσκονται πάνω από τον οριζόντιο άξονα είναι αυτοί οι οποίοι την περίοδο μετά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης εμφάνισαν παγκοσμίως υψηλότερο ρυθμό μεταβολής στις εξαγωγές τους σε σύγκριση με το σύνολο των κλάδων. Οι κλάδοι αυτοί χαρακτηρίζονται συνεπώς από μια δυναμική στις παγκόσμιες αγορές εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών. Αντιθέτως, οι κλάδοι που είναι κάτω από τον οριζόντιο άξονα δεν εμφανίζουν τέτοια δυναμική. Επίσης, οι κλάδοι στα δεξιά του κάθετου άξονα είναι εκείνοι στους οποίους το ελληνικό μερίδιο αγοράς παρουσίασε αύξηση το διάστημα 2007-2011. Το αντίθετο ισχύει για τους κλάδους που βρίσκονται στα αριστερά του κάθετου άξονα.

Με βάση τα παραπάνω, οι κλάδοι που εμφανίζονται στο πάνω δεξιά τεταρτημόριο είναι αυτοί που ήδη παίζουν έναν ηγετικό ρόλο στις εξαγωγές της χώρας, καθώς έχουν βελτιώσει τα μερίδιά τους τα τελευταία χρόνια και ταυτόχρονα η αγορά στην οποία δραστηριοποιούνται είναι σε άνοδο παγκοσμίως. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζονται ενδεικτικά στο Διάγραμμα 5, σε αυτή την κατηγορία συγκαταλέγονται τα ψάρια, η ζάχαρη και το μέλι, και τα πετρελαιοειδή. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι εξαγωγές σε πετρελαιοειδή εξαρτώνται σε πολύ μεγάλο βαθμό από εισαγωγές πρώτων υλών, γεγονός το οποίο έχει περιορίσει τη συμβολή τους στη βελτίωση των καθαρών εξαγωγών της χώρας.

Οι κλάδοι που βρίσκονται στο πάνω αριστερά τεταρτημόριο είναι αυτοί οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να συνεισφέρουν στη βελτίωση της εξαγωγικής επίδοσης της Ελλάδας. Ωστόσο, προϋπόθεση για να συμβεί κάτι τέτοιο είναι οι επενδύσεις σε αυτούς να αυξηθούν τα επόμενα χρόνια έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η βελτίωση των μεριδίων αγοράς τους. Όπως διαπιστώνεται, οι εξαγωγές της χώρας θα μπορούσαν να ενισχυθούν εάν γίνονταν κινήσεις για την προώθηση της παραγωγής φρούτων και λαχανικών, γεωργικών πρώτων υλών, κρέατος, ζωοτροφών και δημητριακών. Επιπλέον, οι εξαγωγές θα ευνοούνταν από την προώθηση των κλάδων παραγωγής ιατρικών, φαρμακευτικών και χημικών προϊόντων, αν και οι επιδράσεις στο εμπορικό ισοζύγιο θα ήταν λιγότερο θετικές λόγω της συγκριτικά υψηλότερης εξάρτησης των κλάδων αυτών από εισαγόμενα αγαθά.

Οι ταξιδιωτικές υπηρεσίες και οι μεταφορές έχουν υψηλό μερίδιο στις εξαγωγές της χώρας. Ωστόσο, την περίοδο μετά την κρίση το μερίδιο αγοράς της Ελλάδας στους εν λόγω κλάδους έχει μειωθεί σημαντικά, φανερώνοντας μεταξύ άλλων την ανάγκη για νέες επενδύσεις που θα βελτιώσουν τις παρεχόμενες υπηρεσίες. Παράλληλα, σε διεθνές επίπεδο τόσο ο τουρισμός όσο και οι μεταφορές βρίσκονται σε κάμψη, υποδηλώνοντας ότι η ενίσχυση των συγκεκριμένων κλάδων δεν είναι επαρκής για να επιφέρει σημαντική βελτίωση των εξαγωγών της χώρας.

Αν και η παραπάνω ανάλυση έχει έναν καθαρά ενδεικτικό χαρακτήρα, κάνει εμφανή την ανάγκη αξιοποίησης τέτοιου τύπου επεξεργασιών για τον προσδιορισμό των κλάδων προς τους οποίους χρειάζεται να κατευθυνθούν επενδύσεις στο πλαίσιο ενός συνολικού σχεδίου για τον παραγωγικό μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας και την προώθηση των καθαρών της εξαγωγών. Είναι προφανές ότι μια πιο ακριβής αποτύπωση των εξαγωγικών δυνατοτήτων του κάθε κλάδου θα χρειαστεί να στηριχτεί σε πιο λεπτομερείς αναλύσεις σχετικά με τα ειδικά του χαρακτηριστικά στην Ελλάδα, τη διαρκώς μεταβαλλόμενη σχετική του θέση στις διεθνείς αγορές (λαμβάνοντας υπόψη και το ρόλο των τιμών), καθώς και τις γεωγραφικές περιοχές προς τις οποίες φαίνεται σε βάθος χρόνου να υπάρχουν ή όχι δυνατότητες για την προώθηση εξαγωγών. Επιπλέον, η επιτυχής βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου της Ελλάδας προϋποθέτει στον σχετικό σχεδιασμό να ενσωματωθούν και αναλύσεις για τη διαδικασία υποκατάστασης των εισαγωγών μέσω επενδύσεων σε κλάδους όπου αφενός η εισαγωγική διείσδυση (δηλαδή το μερίδιο της εγχώριας ζήτησης που καλύπτεται από εισαγωγές) είναι υψηλή και αφετέρου υπάρχουν σημαντικές δυνατότητες για ενίσχυση της εγχώριας παραγωγής.[12]

12. Για την εισαγωγική διείσδυση στους κλάδους της μεταποίησης βλ. τα στοιχεία που παρέχονται από την Τράπεζα της Ελλάδος (2012, σελ. 95).

Για την υλοποίηση όλων των παραπάνω επενδύσεων χρειάζεται να αξιοποιηθεί το σύνολο των δυνατών πηγών χρηματοδότησης τόσο από την Ελλάδα (εμπορικές και συνεταιριστικές τράπεζες, πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων) όσο και από το εξωτερικό (ΕΣΠΑ και Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων). Επιπλέον, προϋπόθεση για την επιτυχία του σχεδίου είναι οι επενδύσεις να συνοδευτούν από μια θεσμική μετεξέλιξη των φορέων και των οργανισμών του Δημοσίου που θα αναλάβουν την προώθηση ή την υλοποίησή τους. Έμφαση χρειάζεται να δοθεί στη θεσμοθέτηση περισσότερο αποτελεσματικών δομών συγκριτικά με τις ήδη υπάρχουσες, στη διαμόρφωση των αναγκαίων κινήτρων και στην απλοποίηση των διαδικασιών παρακολούθησης και ελέγχου.

Συμπεράσματα

Η βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου της Ελλάδας αποτελεί μία από τις αναγκαίες συνθήκες για την έξοδο της χώρας από την οικονομική κρίση. Η αντίληψη που χαρακτηρίζει το πρόγραμμα προσαρμογής, το οποίο εφαρμόζεται τα τελευταία 2,5 περίπου χρόνια στην Ελλάδα, είναι πως η επιθυμητή αύξηση των καθαρών εξαγωγών θα επιτευχθεί κατά κύριο λόγο μέσα από τη μείωση του κόστους εργασίας. Υποστηρίζεται ότι η συγκεκριμένη μείωση θα βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών και άρα και την εξαγωγική επίδοση της Ελλάδας.

Ωστόσο, τα εμπειρικά δεδομένα που παρουσιάστηκαν παραπάνω δεν συνηγορούν υπέρ αυτής της άποψης. Αντίθετα, με βάση τις διαχρονικές τάσεις της ελληνικής οικονομίας και τη διεθνή εμπειρία αναδεικνύεται ότι ουσιαστική και μακροπρόθεσμη βελτίωση στο εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας μπορεί να υπάρξει μόνο μέσω ενός ολοκληρωμένου σχεδίου για την προώθηση επενδύσεων, την αντιμετώπιση της τεχνολογικής υστέρησης και την ενίσχυση των κλάδων της οικονομίας που εμφανίζουν μια δυναμική στις παγκόσμιες αγορές.

Οι φορείς χάραξης πολιτικής στην Ελλάδα έχουν συνεπώς δύο επιλογές: Η πρώτη είναι να συνεχίσουν την προώθηση της απορρύθμισης της αγοράς εργασίας, η οποία θα οδηγήσει σε περαιτέρω συρρίκνωση των μισθών (με δυσμενείς επιπτώσεις στην εγχώρια ζήτηση και στις συνθήκες διαβίωσης σημαντικής μερίδας του πληθυσμού), ευελπιστώντας λανθασμένα ότι αυτό θα επιφέρει βιώσιμη αύξηση των καθαρών εξαγωγών της χώρας. Η δεύτερη είναι να προχωρήσουν στην κατάρτιση και την εφαρμογή ενός συνολικού σχεδίου που θα έχει στόχο το μετασχηματισμό του παραγωγικού συστήματος στην Ελλάδα. Όσο η ασκούμενη πολιτική εστιάζεται στην πρώτη επιλογή, δίνοντας ελάχιστη έμφαση στη δεύτερη, τόσο απομακρύνεται η προοπτική για τη χάραξη μιας στρατηγικής που θα βελτιώσει σταδιακά τη θέση της χώρας στον διεθνή καταμερισμό της εργασίας και που –σε συνδυασμό με άλλες ριζικές παρεμβάσεις στο πεδίο της οικονομικής πολιτικής– θα μπορούσε να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την αντιμετώπιση του οικονομικού αδιεξόδου.

Βιβλιογραφία

Athanasoglou, P.P. and Bardaka, I.C. (2010). "New trade theory, non-price competitiveness and export performance", *Economic Modelling*, 27, pp. 217-228.

Fagerberg, J. (1988). "International competitiveness", *Economic Journal*, 98, pp. 355-374.

Fagerberg, J. (1996). "Technology and competitiveness", *Oxford Review of Economic Policy*, 23 (3), pp. 39-51.

Felipe, J. and Kumar, U. (2011). "Unit labor costs in the Eurozone: The competitiveness debate again", Working Paper 651, Levy Economics Institute.

Hay, C. (2012). "The 'dangerous obsession' with cost competitiveness ... and the not so dangerous obsession with competitiveness", *Cambridge Journal of Economics*, 36 (2), pp. 463-479.

IMF (2012). "Greece: Request for extended arrangement under the extended fund facility", Country Report 12/57, Washington DC.

Kaldor, N. (1978). "The effect of devaluations on trade in manufactures", in Kaldor, N., *Further Essays on Applied Economics*, London: Duckworth.

Madsen, J.B. (2008). "Innovations and manufacturing export performance in OECD countries", *Oxford Economic Papers*, 60, pp. 143-167.

Γαβρόγλου, Σ. (2012). *Ανταγωνιστικότητα, Μισθοί και Παραγωγικότητα*, Άρθρα και Μελέτες 4, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού.

Γιαννίτσης, Τ., Ζωγραφάκης, Σ., Καστέλλη, Ι. και Μαυρή, Δ. (2008). *Ανταγωνιστικότητα και Τεχνολογία στην Ελλάδα*, Αθήνα: Παπαζήση.

ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2012). *Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση*, Ετήσια Έκθεση 2012.

Ινστιτούτο Εργασίας Κύπρου (2011). *Η Ανταγωνιστικότητα της Κυπριακής Οικονομίας μετά την Υιοθέτηση του Ευρώ*, Μελέτες ΙΝΕΚ-ΠΕΟ 3.

Ιωακείμογλου, Η. (2011). *Κόστος Εργασίας, Περιθώρια Κέρδους και Ανταγωνιστικότητα στην Ελλάδα*, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Μαλλιαρόπουλος, Δ. (2011). «Η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ», στο Χαρδούβελης, Γ. και Γκόρτσος, Χ. (επιμ.), *Η Διεθνής Κρίση, η Κρίση στην Ευρωζώνη και το Ελληνικό Χρηματοπιστωτικό Σύστημα*, Αθήνα: Ελληνική Ένωση Τραπεζών.

Οικονόμου, Γ., Σαμπεθάι, Ι. και Συμιγιάννης, Γ. (επιμ.) (2010). *Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών της Ελλάδος: Αιτίες Ανισορροπιών και Προτάσεις Πολιτικής*, Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος.

Τράπεζα της Ελλάδος (2012). *Έκθεση του Διοικητή για το Έτος 2011*, Απρίλιος.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Εμμανουήλ Μπενάκη 71Α
106 81, Αθήνα
Τηλ. +30 2103327779
Fax +30 2103304452
www.ineobservatory.gr

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο
είναι των συγγραφέων και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη
τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Γλωσσική επιμέλεια – Διορθώσεις: Γιώτα Γ. Χρόνη

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση: Γιάννης Παπαδημητρόπουλος

Εκτύπωση – Παραγωγή: ΚΑΜΠΥΛΗ ΑΕΒΕ

© ΙΝΕ ΓΣΕΕ

Η παρούσα έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» 2007-2013.

ISSN: 1792-9989